

**BARQAROR KELAJAK UCHUN TRANSCHEGARAVIY DARYOLARNI
BOSHQARISH**

Pirimova Sarafroz Kamol qizi -

Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti assistenti,

E-mail: pirimovasarafroz92@gmail.com

Suyunov Javohir Yangiboy o`g`li, Ro`zimov Boboxon -

Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda kun mavzusiga aylangan transchegaraviy daryolar, ularning hayotiy zaruriyatlari, ulardan oqilona shu bilan birga adolatli, barqaror foydalanish masalalari ko`rib chiqildi.

Kalit so`zlar: suv resurslari, transchegaraviy daryolar, gidroenergetika, ekotizm, global iqlim o`zgarishi, atrof-muhit muhofazasi, sohil bo`yi davlatlar, urbanizatsiya;

MANAGING TRANSBOUNDARY RIVERS FOR A SUSTAINABLE FUTURE

Annotatsiya. In this article, transboundary rivers, which have become the topic of the day today, their vital needs, and the issues of their reasonable and fair, sustainable use were considered.

Key words: water resources, transboundary rivers, hydropower, ecotism, global climate change, environmental protection, coastal states, urbanization;

KIRISH. Sivilizatsiyalarning hayot yo`llari bo`lgan daryolar ko`pincha milliy chegaralardan oshib, ko`plab mamlakatlar hududidan oqib o`tadi. Ushbu transchegaraviy daryolar suv ta`minoti, sug`orish, gidroenergetika ishlab chiqarish va ekotizm salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega bo`lsa-da, boshqaruv va boshqaruv nuqtai nazaridan ham murakkab muammolarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, transchegaraviy daryolarni boshqarish suv resurslarini barqaror boshqarishning muhim jihati sifatida namoyon bo`ladi, bu hamkorlik, diplomatiya va ushbu umumiy suvlardan adolatli va barqaror foydalanish bo'yicha umumiy qarashni talab qiladi.

ASOSIY QISM. Transchegaraviy daryolarni boshqarishning ahamiyati. Dunyo aholisining o`sishi, urbanizatsiya va iqlim o`zgarishi ta`sirida transchegaraviy daryolarga berayotgan bosim kuchayib kelmoqda. Bu omillar suv resurslari uchun raqobatni kuchaytirib, samarali transchegaraviy daryolarni boshqarish tizimiga ehtiyojni oshiradi. Noto`g`ri boshqaruvning oqibatlarini og`ir bo`lishi mumkin, bu suv tanqisligiga, suvni taqsimlash bo'yicha nizolarga va atrof-muhitning buzilishiga olib keladi.

Transchegaraviy daryolarni samarali boshqarish tamoyillari. Transchegaraviy daryolarni samarali boshqarish tenglik, hamkorlik va barqarorlik tamoyillariga asoslanadi. Aqllilik barcha qirg'oqbo'yi mamlakatlari suv resurslaridan ularning ehtiyojlari va hissalarini hisobga olgan holda adolatli va oqilona ulushga ega bo'lishini ta'minlaydi. Hamkorlik umumiy suv resurslarini jamoaviy boshqarish imkonini beruvchi sohilbo'yi mamlakatlari o'rtasida muloqot, ma'lumotlar almashish va birgalikda qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Barqarorlik uzoq muddatli suv havfsizligi va atrof-muhitni muhofaza qilishga ustuvor ahamiyat beradi, bu esa daryolar tizimining kelajak avlodlar uchun sog'lom va samarali bo'lib qolishiga ishonch hosil qiladi.

Transchegaraviy daryolarni boshqarishning xalqaro asoslari. Ko'plab xalqaro asoslar va konventsiyalar transchegaraviy daryolarni boshqarish bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatib, hamkorlik uchun huquqiy asos yaratadi va suvni adolatli taqsimlash tamoyillarini belgilaydi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro suv oqimlaridan navigatsiyasiz foydalanish huquqi to'g'risidagi konventsiyasi (1997) umumiy suv oqimlaridan adolatli va oqilona foydalanish tamoyillarini belgilaydigan muhim kelishuvdir.

Transchegaraviy daryolarni boshqarishda muvaffaqiyatli ishlar. Qiyinchiliklarga qaramay, transchegaraviy daryolarni boshqarish bo'yicha muvaffaqiyatli tashabbuslarning diqqatga sazovor misollari mavjud. Masalan, Mekong daryosi komissiyasi suvni barqaror boshqarish va mojarolarning oldini olishga ko'maklashuvchi Mekong daryosining qirg'oq bo'yi mamlakatlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirdi. Dunay daryosini muhofaza qilish bo'yicha xalqaro komissiya (ICPDR) Dunay daryosi havzasi uchun atrof-muhitning ifloslanishini nazorat qilish va toshqinlarni boshqarish kabi muammolarni hal qilish uchun keng qamrovli suv resurslarini boshqarish rejalarini amalga oshirdi

Oldinga yo'l: suv resurslarini integratsiyalashgan boshqaruvni qamrab olish

Transchegaraviy daryolarni boshqarishning kelajagi suv resurslarini integratsiyalashgan boshqaruv (IWRM) tamoyillarini qabul qilishdan iborat. IWRM barcha suvdan foydalanuvchilar va manfaatdor tomonlar, jumladan, jamoalar, sanoat va ekotizimlarni yaxlit hisobga olishga urg'u beradi. U ishtirokchi qarorlar qabul qilish, moslashuvchan boshqaruv va suv resurslarini boshqarishning kengroq rivojlanish maqsadlari bilan integratsiyalashuviga yordam beradi. IWRM tamoyillarini qabul qilish orqali sohilbo'yi davlatlari transchegaraviy daryolarni boshqarishning murakkab muammolarini hal qilishlari va umumiy suv resurslaridan hamma manfaati uchun barqaror foydalanishni ta'minlashlari mumkin.

XULOSA

Transchegaraviy daryolarni boshqarish murakkab va ko'p qirrali ish bo'lib, u sayyoramizning eng qimmatli resurslaridan biridan barqaror foydalanishni ta'minlash

uchun ham muhimdir. Birgalikda ishlash orqali sohilbo'yi davlatlari transchegaraviy daryolarni boshqarish muammolarini yengib o'tishlari va bu umumiy suvlar hozirgi va kelajak avlodlar ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlashda davom etishini ta'minlashlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Хайдарали Юнусов, Зулфия Маматова. Трансчегаравий дарёлар ва йирик тўғонлар: таҳдидлар, талафотлар ва хавфсизлик чоралари. Илмий-оммабоп тадқиқот. – Тошкент: «Янги аср авлоди», 2015. – 266 б.
2. Pirimova S. K., o'g'li Shodiyorov H. R. JIZZAX SUV OMBORI KIRIM SUVLARI HAJMINING YIL ICHIDA OYLIK, FASLIY VA YILLARARO TAQSIMLANISHI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 18. – С. 360-364.
3. Pirimova S. K., o'g'li Qo'ldoshev S. S. SURXONDARYO HAVZASI DARYOLARI OQIMINING HOSIL BO'LISHIGA TA'SIR ETUVCHI IQLIMIY OMILLAR //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 18. – С. 355-359.
4. Pirimova S. K. Distribution of Atmospheric Precipitation During the Year by Months and Seasons (Example of Bukhara Region) //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2023. – T. 19. – С. 44-49.
5. Sarafroz P., Mirsharif E. “OQ-SUV” IRRIGATSIYA BOSHQARMASI HISOBIDAGI SUV TAQSIMLOVCHI YAKKABOG'GIDROUZELINING ATROF MUHITGA TA'SIRI //Uz-Conferences. – 2023. – T. 1. – №. 1. – С. 322-326.
6. qizi Pirimova S. K. et al. XAVFLI METEROLOGIK HODISALAR VA ULARNING EKOLOGIYAGA TA'SIRI //Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – T. 3. – №. 4 SPECIAL. – С. 170-174.
7. [The drip irrigation method is a guarantee of high yields](#) JA Dustov, NS Xusanbayeva, MM Radjabova - IOP Conference Series: Earth and Environmental ..., 2022
8. [НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ВЛИЯНИЯ ПОДЗЕМНЫХ ИСТОЧНИКОВ НА ГОДОВОЙ ПРИРОСТ РАСТЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ ПРИРОДНЫХ УСЛОВИЯХ](#) ШР Ахмедов, ИН Турсунов, ММ Ражабова - Экономика и социум, 2022
9. [Sug'orishda yer osti suvlaridan ratsional va ekologik xavfsiz foydalanishning ilmiy asoslari \(kungaboqar misolida\)](#) SR Axmedov, IN Tursunov, MM Rajabova, SH Hakimov - Science and Education, 2022
10. [Scientific basis of rational and ecologically safe use of groundwater in irrigation \(in the case of sunflower\)](#) SR Akhmedov, IN Tursunov, MM Rajabova... - Global Scientific Review, 2022

- 11.11. Scientific basis of the effect of groundwater sources on annual plant growth in current natural conditions SR Akhmedov, XT Tuxtaeva, ZU Amanova... - IOP Conference Series: Earth and Environmental ..., 2023
12. Application of drip irrigation technology for growing cotton in Bukhara region B Matyakubov, D Nurov, M Radjabova, S Fozilov - AIP Conference Proceedings, 2023
- 13.13. СИСТЕМА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ РАБОТНИКОВ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕННОМ ПРОЦЕССЕ ММ Раджабова, ХХ Ниязов, С Улмасов, А Зулфиев - Scientific Impulse, 2023
- 14.14. ANTHROPOGENIC LANDSCAPES AND PROSPECTS OF ECOTOURISM IN THE AREA OF THE BURGUNDY RESERVOIR. ММ Radjabova, NR Davitov, AA Zulfiyev, S Shodiyev - Finland International Scientific Journal of Education ..., 2023
- 15.15. Scientific basis of the effect of groundwater sources on annual plant growth in current natural conditions SR Akhmedov, XT Tuxtaeva, ZU Amanova... - IOP Conference Series: Earth and Environmental ..., 2023
<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1138/1/012034/meta>
- 16.16. ЗАПАСЫ ПОДЗЕМНЫХ ВОД БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ И ИХ ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ММ Раджабова, А Зулфиев, М Эргашев - СОВРЕМЕННАЯ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ..., 2023
17. НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ВЛИЯНИЯ ПОДЗЕМНЫХ ИСТОЧНИКОВ НА ГОДОВОЙ ПРИРОСТ РАСТЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ ПРИРОДНЫХ УСЛОВИЯХ ШР Ахмедов, ИН Турсунов, ММ Ражабова - Экономика и социум, 2022
18. Radjabova, M. M. (2023). HYDROGEOLOGICAL RESEARCH OF CONSUMPTION AND POLLUTION OF UNDERGROUND WATER. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(18), 234-236.
19. Rajabova, M. M., & Azimova, G. Z. A. (2024). SPECIFIC ASPECTS OF PLOWING PERIODS AND PLOWING DEPTH. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 418-421.
20. Rajabova, M. M., Jo‘raqulov, F. F., & Eshpo‘latov, J. R. (2024). PARTICULAR ASPECTS OF SOIL POROSITY AND CAPILLARITY IN PRACTICE. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 425-428.
21. Xabiba, T., Mahliyo, R., Ravshan, C., & Mirsharif, E. (2023). QISHLOQ XO‘JALIGIDA YER OSTI SUVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING ILMIIY ASOSI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA). In *Uz-Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 465-470).

22. Jaxongir, D. S., Mahliyo, R., Ravshan, C., & Nazokat, R. (2023). BUXORO VILOYATI YER USTI VA YER OSTI SUV RESURSLARI. In *Uz-Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 474-475).
23. Mahliyo, R., & Go'zal, A. (2023). SUG'ORILADIGAN MAYDONLARDA SUV RESURSLARIDAN (YER OSTI SUVLARIDAN) SAMARALI FOYDALANISHNI ILMIY ASOSLASH (BUXORO VILOYATI). In *Uz-Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 492-497).
24. Maxmudovna, R. M., Mirsharif, E., & Oxunjon, R. (2023). SUG'ORILADIGAN MAYDONLARDA SUV RESURSLARIDAN (YER OSTI SUVLARIDAN) SAMARALI FOYDALANISHNI ILMIY ASOSLASH (BUXORO VILOYATI MISOLIDA) SUG 'ORILADIGAN MAYDONLARNING MELIORATIV HOLATIGA BOSIMLI SIZOT SUVLARINING TA'SIRI. *Journal of new century innovations*, 37(1), 199-203.
25. Maxmudovna, R. M., Beshimov, S. T., Ergashev, M., & Zulfiyev, A. A. (2023). SUG 'ORILADIGAN MAYDONLARNING MELIORATIV HOLATIGA BOSIMLI SIZOT SUVLARINING TA'SIRI. *Journal of new century innovations*, 26(2), 78-83.
26. Maxmudovna, R. M., Shodiyor, S., & Jo'rabek, E. (2024). THE PRIMARY FEATURES AND INDICATORS OF SUBTERRANEAN WATER. *PEDAGOG*, 7(2), 14-20.
27. Mahmudovna, R. M., Boburjon, A., & Jo'rayeva Shaxrizoda, A. G. Z. (2024). RECOMMENDATIONS ON IMPROVING THE HYDRODYNAMIC CONDITION OF KARAVULBAZAR DISTRICT OF BUKHARA REGION. *International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING*, 4(1), 277-280.
28. Toshevna, T. X., Mahmudovna, R. M., & Shodiyor, S. (2024). BUXORO VILOYATI BUXORO TUMANI GIDRODINAMIK HOLATINI YAXSHILASH BO'YICHA TAVSIYALAR. *QISHLOQ XO'JALIGI VA GEOGRAFIYA FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(2), 1-5.
29. Maxmudovna, R. M., Shodiyor, S., & Jurabek, E. (2023). GROUNDWATER MONITORING OF IRRIGATED AREAS (IN THE CASE OF BUKHARA REGION). *International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING*, 3(2).
30. Hasanov, X. X., Radjabova, M. M., Eshpo'latov, J., & Rajabov, O. (2024). MELIORATIV KADASTRNI YURITISH VA MONITORING NATIJALARI. MELIORATIV KADASTRNING QISHLOQ VA SUV XO 'JALIGIDAGI AHAMIYATI. *PEDAGOGS*, 53(1), 201-205.
31. Раджабова, М. М., Эргашев, М., & Раджабов, О. (2023). ВЛИЯНИЕ НАПОРНЫХ ИНФИЛЬТРАЦИОННЫХ ВОД НА МЕЛИОРАЦИЮ

ОРОШАЕМЫХ ТЕРРИТОРИЙ. *Journal of new century innovations*, 37(1), 204-209.

32. Maxmudovna, R. M., Mirsharif, E., & Eshpo'latov, J. (2024). SUG'ORILADIGAN MAYDONLARNING YER OSTI SUVLARINI MONITORING QILISH (BUXORO VILOYATI MISOLIDA). *TADQIQOTLAR. UZ*, 36(3), 47-53.

